

MIÉRT NEM SZAVAHIHETŐ(BB) AZ ÚJSÁG?

Bár a választási kampány dandárjában nem vált be a „plusz egy fő” mozgósítására alapozott kezdeményezés, Horvát János legutóbbi felszólítására – „mindenki hozzon még egy kérdést” (Ne bántsátok /Zs/Anettkát, MaSa 2003/2.) – talán mégis érdemes reagálni. Az általa feltett majd fél száz kérdés között akad eldöntendő és provokatív, meditációra csábító vagy éppen szónoki is, de a kérdések láncolata mégis az Örkeny egyik egypercesében megidézett cseresznyepaprika-fűzérre emlékeztetett. Ahol minden paprika piros és erős, a madzag viszont mellékes, harmadrangú valami, és mégiscsak felfűzve lesz a paprikából – koszorú. A könnyen megválaszolható és az egyelőre megválaszolhatatlan kérdések is együtt sugallják a választ a leglényegesebbre: mi lehet az oka annak, hogy a média a rendszerváltás idején még oly magas presztízse mára ilyen mélyre süllyedt?

Aggasztó, hogy ez a szociológiai felmérésekkel igazolt, bizalmi indexekkel alátámasztott tény még a mundér becsületének (indokolt) védelmében sem tagadható. Akkor sem, ha bizonyítható: az olvasók nem heveny újságmérgezés következtében vagy vezényszóra, hirtelen fordultak el a sajtótól. Annak, hogy a monopolhelyzetben lévő lapok óriási előfizetői tábora fokozatosan erodálódott, egész sor – a sajtó színvonalától független – anyagi, életforma-változásra, a szabadidő-struktúra átalakulására utaló oka is van. És persze nem teljes fordulatról, inkább a pluralista sajtóviszonyokból (is) következő félfordulatról beszélhetünk. Hiszen az országos politikai lapok olvasói közül az elmúlt esztendőkből sokan választották az újonnan alakult bulvár- és regionális lapokat. Feltételezhetően azért, mert ezek a jobbra szórakozást, kikapcsolódást kínáló, illetve helyi érdekű információkat szolgáltató sajtótermékek jobban megfeleltek új – ha úgy tetszik, szerényebb, ha úgy tetszik gyakorlatiasabb – igényeiknek. Elfogadják, sőt értékelik, hogy az újonnan választott hírforrások kisebb szellemi ráfordítással fogyasztathatók, és nem hiányolják, hogy ennek következtében a kor alapvető kérdéseiben kevesebb eligazítást, a közügyekben való döntésre felkészítő ismeretet adnak.

De a sajtó és a média dolgában illetékes és felelős szakemberek számára a média-gazdaságban is jellemző keresleti és kínálati arányok változásán túl nem lehet kö-

zömbös termékük valódi értéke, rangja, társadalmi haszna és megbecsülése sem. Ez vezet engem is, amikor Horvát János kérdéseire hozzáfűzöm a magaméit.

Miért nem veszi tudomásul a sajtó, hogy az egyre bonyolultabb társadalmi, politikai, nemzetközi, gazdasági helyzetben – amiben élünk – a félinformációk közlése csak sűríti a ködöt? A tájékozatlan, de még a tájékozott olvasót is ingerlik a sejtelmes célzások, a végig nem vitt gondolatok, az ismeretlen összefüggésekre, a beavatottak titkaira utaló megjegyzések. Bosszantó, amikor érdekesnek ígérkező riportok, interjúk ott érnek véget, ahol kezdődniük kellene.

„csak a hír
szent,
a véleménynek
szabadnak kell
lennie?”

Miért hiszik múltjukat, jelenüket jótékony ködbe burkoló szerzők, hogy olvasóik túlnyomó többsége amnéziás? (Csak nem a hasonló tévképzetek szellemében megnyilatkozó politikusok hatására?)

Miért nem veszik tudomásul értő kommentátorok, hogy csak a hír szent, a véleménynek szabadnak kell lennie? Hogy a vélemény – vezércikk, kommentár – hitelét, hatását rontja a szembetűnően kimódolt, álobjektív egyensúlykeresés? (Mondanom sem kell, hogy nem az elfogultságot, hanem a kimondás bátorságát, az elmentmondások boncolgatásával korántsem ellenkező, érvekkel alátámasztott egyértelműséget hiányolom.)

Miért hiszik sokszor kiváló tollú kritikusok, hogy a hangerő, az indulat szülte túlzás, a teljesítmény értéke helyett az alkotó személyét célkeresztbe állító támadás pótolja a meggyőző érvelést, a durvaság a bírálat hitelét?

Miért keverednek össze az újság hasábjain a valódi és a vélt tekintélyek? Mi köze a hiteles életművel rendelkező alkotók fölényes vállveregetésének és a nevenincs kezdők, a pálya szélén terpeszkedő dilettánsok kinyilatkoztatásának a demokráciához? Az „egy ember – egy szavazat” elve csak az általános, titkos választások során megkérdőjelezhetetlen. A Grippen-vásárlások célszerűségének, a kátyúelhárítás optimális módszerének megítélésében az utca embereként meginterjúvolt bérelszámoló és sebészprofesszor egyaránt illetéktelen.

Miért nem tekinti a sajtó és a média meggingathatatlan alapelvnek a „hallgattassék meg a másik fél” elvét? Amikor pedig a kérdéseire választ váró olvasó joggal várja el tőlünk, hogy konfliktushelyzetek megjelenítésekor ne érnék be az egyik (történetesen éppen a hatalomban, döntési helyzetben lévő) fél álláspontjának közlésével, az érem egyik oldalának megvilágításával. Dühíti, ha a riportból nem derül ki, mivel indokolják az illetékesek az első hallásra felháborító iskolabezárást vagy a területi kórház átszervezését. Tudni akarja, hogy a köszívű bürokraták lelketlensége érvényesült, vagy a kőkemény, racionális logika – esetleg a matematika – döntött.

És ezzel az ugyancsak befejezetlen kérdéssorozattal visszakanyarodtam Horvát János igazi gondjához, a rendszerváltás idején még (joggal) hiteles és tekintélyes sajtó bizalomvesztéséhez. Szívem szerint megkérdezném, miért maradt meg ő is a sajtónk teljesítményét, hitelét, stílusát bíráló kérdések és megállapítások felsorakoztatása után is – rendre – az általánosságok szintjén? De persze ez is csak afféle szónoki kérdés, amire magam is tudom a választ. Mióta szakmánkban is a politika csatatereire szorult mindenféle polémia, és ott egyre inkább polgárjogot nyert az átok-szitokszavakban megnyilvánuló vagdalkozás, az ártatlanság vélelmét szögbe akasztó vádaskodás, veszélyes dolog, és nem is divat a mesterségbeli problémák érdembeli – tehát konkrét – tárgyalása.

Tudjuk, ennek is van történelmi magyarázata. Mi, akik nem ma és nem is a megálmodott demokratikus sajtóviszonyok közt kezdtük a pályát, jól emlékszünk, milyen sokkot okozott, amikor a párt-sajtó a „Roma locuta, causa finita” elv alapján, utólag „helyre tette” egy-egy új magyar film kritikáját és kritikusait is. Amikor hivatalosan nem rögzített, de illetékes körökben elfogadott hierarchia döntötte el, hogy kinek van, pontosabban kinek lehet igaza. Szakmai lapunk szerkesztői pedig különösen nehéz helyzetbe kerülnek, ha valamiféle igazságosztó szerepre vállalkozva minősítenének, osztályoznának. Ha arra teremtenének fórumot, hogy a kollégák egymás haját tépve bizonygathassák, hogy ki a legény, a vezér, a politikai guru a gáton. De vajon valóban elkerülhetetlen napjainkban a polémia ilyenén elfajulása?

Amerikában megragadott, hogy az egyik legolvasottabb szakmai – újságírói – havi lap rendszeresen közli egy-egy sajtóorgánium vagy akár újságírói teljesítmény alapos elemzését. Máig izgalmas olvasmánynak tartom Nagy Lajosnak a Századunkban közölt, rendszeres Sajtószemléjét. Amelyben például 1929 karácsonyát követően 16 napilap hatezer könyvoldalnak megfelelő, 1228 oldalát vizsgálta, és a rosszul használt – mert személytelenséget biztosító – ragok kritikájától a húszkötetnyi betűáradatot megrostálva az irodalmi megítélést követően eljutott a diktatórikus eszmét szolgáló sajtó propagandista tevékenységének leleplezéséhez is. Vajon akadna-e vállalkozó a Magyar Sajtó szerzői és olvasói között efféle sziszifuszi feladatra?

A mi demokratikus, liberális sajtónk legfeljebb a legkirívóbb, alkotmánysértő szélsőségek visszautasításakor vállalja a nyílt sisakkal vívott küzdelmet. Szerencsére ehhez mára létrejöttek a megfelelő vitafórumok is. Publicistáink éberségét és érzékenységét, reakciókészségét jelzi például, hogy az évforduló alkalmából nem hagyták szó nélkül a főváros körüli ostromgyűrűből kitörni készülő és a budapestiek rovására utolsó töltényig harcoló német–magyar védősereg mennybe menesztését (Ld. Emlékezés egy haditettre, Magyar Nemzet, 2003. II. 12.) Nem várták meg, amíg a vitánál akadémikusok veszik fel a kesztyűt. Az első vitacikket követő többi – **Eörsi István** Ungváry Krisztiánnal polemizáló írása – nem helyettesíthette a vita tudományos lezárását, de nagyban segítette a könnyen megtéveszthető közvélemény hiteles tájékoztatását. Ezzel szemben kommentár nélkül idézték a Horthy Miklósról emlékező istentiszteleten elhangzottakat, mintha a világ leghangosabb dolga lenne, hogy kormányzóvá választását azért ünneplik, mert „egy ember a tél után, a vérzivatar után új életet hozott a nemzet számára”. Ehhez fűzik azután a jelen kérdését, hogy vajon „merünk-e fel-

ülni a fehér lóra, ahelyett, hogy eurokonform bakancsot húznánk a lábunkra.”

Tartok tőle, hogy az ilyen kitételek jobban szennyezik sajtónk nyelvét, mint a nem olyan régen még kiátkozott, azóta szinte már polgárjogot nyert „négybetűs” szavak. Amelyek egyébként régóta nemcsak kaszárnya-környezetben teremnek meg, mint Norman Mailernél, nemcsak marginalizálódott lumpenkamaszok szótárának kulcsszavai, mint Parti Nagy Lajos színpadi Mauzóleumában, de beférkőztek az irodalmi hetilap tárcarovatába, kritikáiba is.

De nemcsak a vitatható szóhasználat okozhat stílustörést. Előfordul, hogy a szerző olyan éles ívben kanyarodik el eredeti mondanivalójától, hogy ezzel saját, kiváló cikkének tartalmát, hatását is lerontja. Ez történt például a Népszabadság írói rangot kiérdemelt tárcáirójának Nagy Lajosról írott portréjával. Amelynek végére érve a szerző megkésett és indoko-

azt is, hogy „ha minden cikket átírná, maga is újságíróvá válna”. Nem kétséges, hogy a sztár fölényeskedő magatartása, stílusa maga is kortünet: csakhogy a média kényeztetette szereplők immáron megszokott nagyképűségén túl, a sajtó iránti – sajnos nem is mindig alaptalan – bizalmatlanság bizonyossága is érződik a nyilatkozatban. Igaz, ettől még a kollektív sértésre nem érdemes kollektív sértettséggel reagálni. Különösen, ha akadhat a szemrehányásban némi igazság is, és önkritikus pillanatainkban mi magunk is elégedetlenek vagyunk a sajtó szavahetőségével.

Vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy amit az egyik lap elhallgat, megírja a másik, és az összkép, ami világunkról kialakul, mégis csak százszor hitelesebb, mint a pártállam idején. Gyorsabb és objektívebb a hírszolgálat, és szép számban vannak kiemelkedő tehetségű, személyes presztízzsel rendelkező, mértékadó publicisták is. Ez azonban nem cáfolja meg kiinduló hipotézisünket, hogy a gazdasági okokon, az életforma-változáson, a valóságshow-kban tobzódó média nyomulásán kívül, a szerkesztői és újságírói munka egyenetlensége, időnként bántó lazasága is oka az olvasótábor zsugorodásának, a sajtó bizalmi indexe és tekintélye megengedésének. De mivel az előbbiekkal szemben csak szélmalomharcot vívhatunk, érdemes legalább saját portánk előtt az ediginél nagyobb vehemenciával söpörni.

Földes Anna

újságíró, egy évtizeden át
a Bálint György Újságíró Akadémia
igazgatója

„nemcsak
a vitatható
szóhasználat
okozhat
stílustörést.”

latlan jóslásokba bocsátkozva azt talál-gatta, vajon hogyan gyűlölné a jobboldalt és hogy vetné meg a balt Nagy Lajos, ha történetesen most élne, és milyen fulmináns tárcára vetemedne a miniszterelnök téli nyaralása kapcsán.

Vajon mit számítanak az összképet meghatározó „gerendák” mellett az efféle „szálkák”. Aki néhány évtizedet eltöltött a pályán, tudja, hogy bár Del Medico Imre csak egy van, azért minden hibát észre- vesz valaki. (És – szerencsére? – mindig akad, aki nyilvánosan a szemünkre is hánnya.) Előfordul, hogy az érdekeltek, a sajtó által megszólaltatottak tiltakoznak a lehangosabbban. Színház- és filmművészetünk ügyeletes sztárja a közelmúltban „a” sajtót hibáztatta saját nyilatkozatai tartalmáért és színvonalaért, mondván, hogy „kinek mit mond és ki mit hoz ki belőle, az nem tudható”. Majd hozzátette

